

СУТНІСТЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В КОНТЕКСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

SATISFACTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS FEATURES IN THE CONTEXT OF RURAL TERRITORIES

У статті розглянуто теоретичні питання, що стосуються основних положень сталого розвитку сільських територій України. Висвітлені та охарактеризовані сучасні проблеми сільських територій у порівнянні з основними цілями сталого розвитку. Досліджено основні шляхи вирішення проблем розвитку сільських територій. Проведені дослідження відповідності адміністративно-територіальної реформи ключовим аспектам сталого розвитку. Висвітлені основні завдання, які вирішує адміністративно-територіальна реформа та проблеми, що виникають в процесі здійснення її етапів.

Ключові слова: сталий розвиток, сільські території, соціально-економічний розвиток, спроможна територіальна громада, адміністративно-територіальна реформа, сільське населення.

В статье рассмотрены теоретические вопросы, касающиеся основных положений устойчивого развития сельских территорий Украины. Освещены и охарактеризованы современные проблемы сельских территорий по сравнению с основными целями устойчивого развития. Исследованы основные пути решения проблем развития сельских территорий. Проведенные исследования соответствия администра-

тивно-территориальной реформы ключевым аспектам устойчивого развития. Освещены основные задачи, которые решает административно-территориальная реформа и проблемы, возникающие в процессе осуществления ее этапов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельские территории, социально-экономическое развитие, способная территориальная община, административно-территориальная реформа, сельское население.

The article deals with theoretical issues concerning the main provisions of sustainable development of rural areas of Ukraine. The modern problems of rural areas have been highlighted and characterized in comparison with the main goals of sustainable development. The main ways of solving the problems of development of rural territories are investigated. Conducted studies of the correspondence of administrative-territorial reform to key aspects of sustainable development. The main tasks, which are solved by the administrative-territorial reform and the problems arising in the course of implementing its stages, are highlighted.

Key words: sustainable development, rural areas, social and economic development, territorial community, administrative-territorial reform, rural population.

УДК 332.1:338.43

Термоса І.О.

асистент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Постановка проблеми. На сьогодні для влади та населення сільських територій України є вкрай важливим вирішення питання свого подальшого розвитку. Важливість даного питання посилюється ще й тим, що сільські території займають біля 90% площі нашої держави, на них проживає близько третини всього населення України.

Але, якщо відстежити стан справ на більшості сільських територій, то можна констатувати вкрай слабкий їх розвиток. Переважна кількість сільського населення має досить пасивне відношення щодо подальшого розвитку тієї території, на якій воно проживає. Також слід констатувати, що досить незначна частка від власної виробленої чи зібраної продукції, що могла б стати власним бізнесом та реалізована з метою отримання прибутку (виключенням, деякою мірою, є виробництво молока та незначна кількість м'яса всіх видів) реалізується і є додатковим джерелом доходу для сільського населення. Також є досить багато питань екологічного характеру, які вкрай негативно впливають на стан сільської території, здоров'я її мешканців, перешкоджають промоції цієї території та уповільнюють надходження інвестицій.

На сьогодні Україною вибрана модель сталого розвитку, за якою всі вектори соціально-економічного розвитку націлені на гармонійне поєднання

всезростаючої економіки з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Але достатньо велика кількість як соціально-економічних, так і екологічних питань залишаються ще й досі невирішеними. Такий стан справ викликає досить значне занепокоєння серед багатьох вітчизняних науковців, що досліджують аспекти сталого розвитку сільських територій.

Зазначений напрям наукових досліджень є вкрай актуальним та значущим, адже спрямований на висвітлення нагальних проблем розвитку сільських територій, а також пошуку найбільш ефективних шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням сталого розвитку сільських територій присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених, серед них: М. Баштова [1], О. Бородіна, І. Васильків, Ю. Губені [2], Б. Карпінський [5], А. Лісовий, І. Лукінов, Р. Мельников, М. Орлатий, Л. Овчинцева, О. Павлов, І. Прокопа [6], П. Саблук [7], М. Талавира [9], Д. Торопов, М. Федотова, В. Юрчишин, С. Харчук [10] та ін.

Також слід наголосити, особливо звертаючи увагу на сьогоднішній вкрай складний стан соціально-економічного розвитку сільських територій, що досить значна кількість питань, котрі стосуються ролі та основних складових розвитку

сільських територій на засадах сталості залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальших досліджень. Особливих досліджень потребують аспекти формування стратегії сталого розвитку об'єднаних територіальних громад, що утворюються в процесі адміністративно-територіальної реформи, яка здійснюється в теперішній час. Складність і багатогранність цієї реформи та можливі наслідки від її реалізації зумовлюють необхідність проведення таких досліджень.

Постановка завдання. Головною метою даної роботи є дослідження проміжних результатів адміністративно-територіальної реформи та її відповідність концепції сталого розвитку сільської території з відображенням основних першочергових рішень та можливих результатів від її впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні більшість вітчизняних науковців дійшли єдиної думки, що під сталим розвитком сільських територій необхідно розуміти такий розвиток села, за якого забезпечуються зростання сільської економіки, стабілізація чисельності насе-

лення і збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня і якості життя на сільських територіях, ощадливе використання та відтворення їх природно-ресурсного потенціалу.

Так, як ми вже раніше наголошували і як підтверджують дослідження вітчизняних науковців, сучасний стан сільських територій знаходиться в досить кризовому соціально-економічному стані і лише зміна вектору розвитку та запровадження ефективних управлінських рішень дозволять змінити таке ганебне становище. У табл. 1 ми узагальнили та конкретизували основні проблеми сільських територій, а також напрями їх вирішення при ефективному впровадженні моделі сталого розвитку, що вже були досліджені та висвітлені вітчизняними науковцями.

Так, як стверджує М.П. Талавиря, основними проблемами сільського розвитку залишаються нестабільні умови і організація праці, низький рівень побутових умов, нестійке матеріальне забезпечення, неякісні житлові умови, занепад

Таблиця 1

Порівняння основних проблем сільських територій з цілями сталого розвитку сільських територій [1, 5, 6, 7, 9]

Сучасні проблеми сільських територій	Цілі сталого розвитку сільських територій
Відсутність адаптованої освіти до сталого розвитку. Відсутність мотивації та соціальної підтримки до формування сучасного фахівця, який здатен до активних дій, до самостійного прийняття рішень, гнучкої адаптації до мінливих умов та потреб своєї сільської території [1].	Створення і впровадження регіональної політики, яка передбачає ефективно діючу систему влади й управління у центрі та в регіонах, фінансово-економічне і нормативно-правове забезпечення їх на основі оптимального об'єднання загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів [1].
Відсутність результативної управлінської системи забезпечення якості довкілля та раціонального природокористування [1].	Переорієнтація структурних елементів виробничого потенціалу території та використовуваних ресурсів на дотримання екологічних обмежень (зниження екстернальної шкоди), розроблення ресурсоощадливого процесу виробництва і споживання, організація стійкої грошово-фінансової системи, співпраця у світовій економічній системі щодо реалізації заходів зниження ресурсних потреб та нейтралізації шкідливих викидів, створення відповідних інституцій та інфраструктури на засадах гармонізації потреб у зростанні та збереженні довкілля, врахування інтересів сторін щодо економічної безпеки [5].
Напруженість і погіршення демографічної ситуації; нестача якісної і кваліфікованої робочої сили; згорання соціальної інфраструктури і, як наслідок, зменшення доступності соціально-культурних закладів; постійна самоліквідація сільських поселень [7].	Підвищення рівня конкурентоспроможності людського капіталу та соціальний розвиток; обмежене стійке економічне зростання, що базується на інноваціях, з урахуванням інтересів майбутніх поколінь; екологічна стійкість або мінімізація екологічних ризиків [5].
Зниження зайнятості сільського населення, внаслідок чого чимало найбільш працездатних і кваліфікованих жителів села працюють лише на присадибних ділянках, ведуть власне дрібне виробництво чи виїжджають на заробітки до великих міст або за кордон [9].	Стабільний розвиток сільських поселень і міжсільських територій у частині збільшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності сільського господарства, досягнення повної зайнятості сільського населення та підвищення рівня його життя, раціональне використання земель [6].
Зберігається заборгованість із заробітної плати, несприятливі умови праці і недотримання техніки безпеки, ненормований робочий день, невідповідність робочих місць санітарно-гігієнічним нормам, відсутність соціальних гарантій [9].	Зростання, диверсифікація і підвищення ефективності сільської економіки, стабілізація чисельності населення і збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня і якості життя в сільських районах, раціональне використання і відтворення їх природно-ресурсного потенціалу [9].

інженерної інфраструктури, що створює передумови для зростання міграційного потенціалу сільських мешканців і нестійкого сільського розвитку [9].

Також слід зазначити, що досить детальний перелік проблем розвитку сільських територій був зазначений у Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [3].

До основних проблем сільських територій у Концепції були віднесені:

- низький рівень розвитку та переважно монофункціональність аграрного сектора;
- низький рівень дохідності сільськогосподарського виробництва;
- відсутність фінансової підтримки дрібних сільськогосподарських товаровиробників;
- обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів;
- зменшення кількості об'єктів соціальної інфраструктури села;

- адміністративні перешкоди в залученні інвестицій.

Шляхами вирішення вищезазначених проблем сільських територій були запропоновані наступні (табл. 2).

Програму передбачалося виконати протягом 2010-2020 років.

Отже, аналізуючи основні положення цієї Концепції, слід зазначити, що вона повністю відповідає основним положенням сталого розвитку. Але, на жаль, дана Концепція була відмінена в тому ж самому 2010 році, коли й була прийнята, але вже новим Урядом України і жодні з вищезазначених положень не були прийняті до виконання.

Також слід наголосити на тому, що на сьогодні в Україні здійснюється адміністративно-територіальна реформа, результатом якої є створення нових об'єднаних територіальних громад [4] та формування органів місцевого самоврядування. Ця реформа є невід'ємною складовою децентралізації влади в Україні і націлена на

Таблиця 2

Шляхи вирішення проблем розвитку сільських територій

Напрямок рішення	Основні складові рішення
1. Створення сприятливих умов для проживання населення на сільських територіях в результаті:	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження соціальних стандартів і нормативів відповідно до європейських; - збільшення розміру заробітної плати до середнього рівня в інших галузях економіки, купівельної спроможності та доходів сільського населення; - залучення членів особистих селянських господарств до системи загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування; - розвитку об'єктів соціальної інфраструктури; - сприяння створенню комунальних підприємств для побутового обслуговування сільського населення та благоустрою сільських населених пунктів; - підвищення якості освітніх послуг відповідно до державних стандартів початкової, базової і повної середньої освіти; - надання державної підтримки сільськогосподарським дорадчим службам; - розвитку фізичної культури і спорту; - відновлення та охорони об'єктів історичної, природної та культурної спадщини на сільських територіях; - розвитку сільського аграрного туризму, народних промислів, підприємництва тощо;
2. Забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки в результаті:	<ul style="list-style-type: none"> - виведення з інтенсивного обробітку деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь; - розвитку органічного сільськогосподарського виробництва; - організації, розроблення та забезпечення виконання планів використання земельних, лісових та водних ресурсів; - оптимізації землекористування в результаті удосконалення системи реєстрації прав власності на землю та інше нерухоме майно, формування ринкових земельних відносин;
3. Підвищення конкурентоспроможності всіх галузей сільського господарства в результаті:	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення економічної ефективності аграрного виробництва та підвищення його конкурентоспроможності; - підтримки сільськогосподарських підприємств, особистих селянських і фермерських господарств та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; - організації оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції; - впровадження стандартів безпеки продуктів харчування та підвищення якості сільськогосподарської продукції відповідно до вимог СОТ і ЄС;
4. Удосконалення системи управління розвитком сільських територій в результаті:	<ul style="list-style-type: none"> - створення Національної агенції сталого розвитку сільських територій та її регіональних відділень з наданням їй статусу державної установи; - проведення моніторингу заходів із сталого розвитку сільських територій.

Джерело: опрацьовано автором на основі [3].

забезпечення ефективної реалізації прав громадян, надання публічних послуг належної якості, збільшення прав і повноважень місцевих громад. Але основне запитання, на яке нам необхідно дати відповідь – чи відповідає зазначена адміністративно-територіальна реформа аспектам сталого розвитку? Для відповіді на це запитання необхідно більш детально зупинитися на основним моментах реформи (рис. 1).

Головна ідея, яка закладена в цю адміністративно-територіальну реформу, – це посилення місцевого самоуправління. Найголовніша перевага для розвитку села – це перехід до політики розвитку знизу вгору, а не навпаки. Коли буде активізований сам потенціал сільських людей, і вони включаються в ці процеси розвитку, які можуть бути ініційовані зверху. Тобто зверху буде окреслена загальна стратегія, але дуже багато буде залежати від низового рівня [10].

Аналізуючи поточну інформацію від Офісу реформ в Сумській області слід зазначити, що є деякі моменти, на які слід звернути особливу увагу. Так необхідно кожен крок, який здійснюється в процесі адміністративно-територіальної реформи, перевіряти на відповідність моделі сталого розвитку сільської території. Нами були проаналізовані завдання, які вирішуються в процесі цієї реформи, а також можливі проблеми при їх вирішенні, а також узагальнена оцінка відповідності кожного завдання моделі сталого розвитку (табл. 3).

Слід зазначити, що проблемними ситуаціями, які виникають в процесі децентралізації та проведення запланованих реформ, необхідно приділяти максимальну увагу. Тому що будь яка помилка чи нерегульована конфліктна ситуація може нанівець, або навіть ще гірше, практично нівелювати всі затрачені ресурси та підірвати й того слабку довіру сільських мешканців до уряду та його намагання відродити міцне і потужне село, куди б поверталася молодь, кваліфіковані спеціалісти, створювалися нові робочі місця, вирішувалися проблеми соціально-економічного та екологічного характеру. Держава повинна надати всю необхідну підтримку сільським територіям і не лише фінансову. Як ми бачимо із проведеного аналізу етапів реформи, що головною залишається проблема недовіри селян до держави і небажання працювати на благо держави та навіть самих себе.

Але, не зважаючи на деякі моменти, вважаємо, що вже започатковані та напрацьовані напрями та отримані результати реформи сприятимуть покращенню розвитку сільських територій, сприятимуть стимулюванню економічного аспекту сталого розвитку, позитивно вплинуть на рівень життя найбільш уразливих верств населення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, під сталим розвитком сільських територій у сучасних умовах, особливо, коли здійснюється адміністративно-територіальна реформа, розуміється формування сільської громади, що у змозі забез-

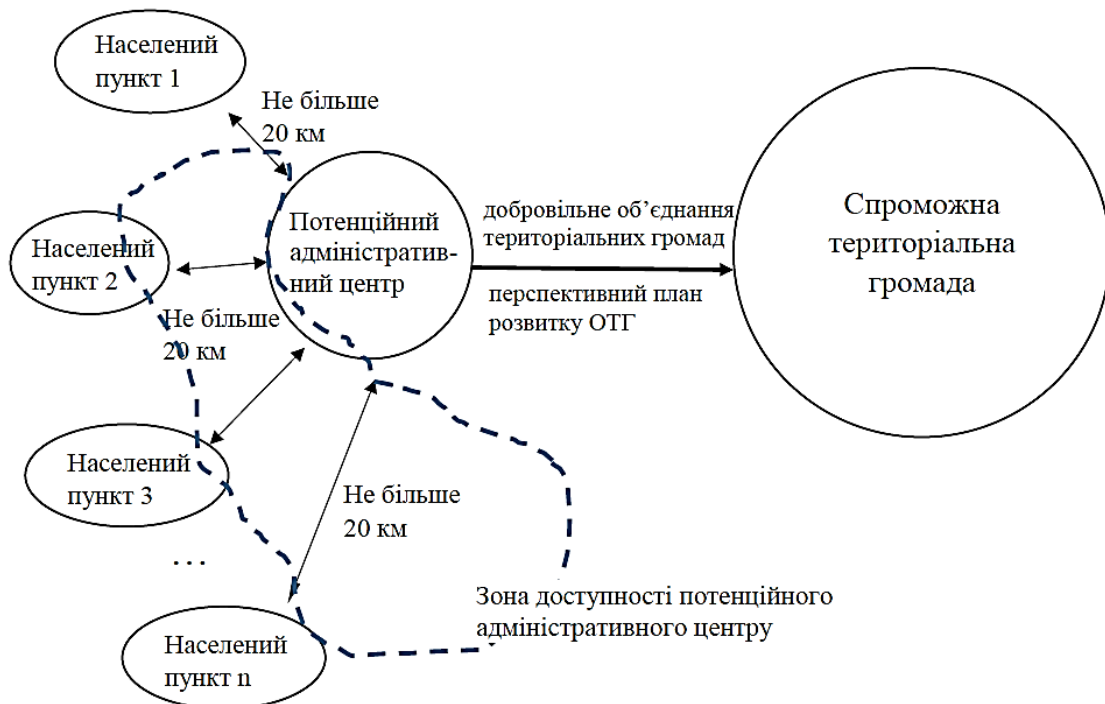

Рис. 1. Схема формування спроможних об'єднаних територіальних громад на території України

Джерело: дослідження автора

Основні завдання, які вирішує адміністративно-територіальна реформа

Завдання	Можливі проблеми	Відповідність моделі сталого розвитку
Децентралізації влади і реформування місцевого самоврядування: регіональний розвиток фінансова децентралізація	Ряд сільських та селищних громад виступили категорично проти якогось приєднання, вважаючи себе самодостатніми	Повна відповідність
Формування адміністративних центрів	Не готовність деяких голів сільських та селищних рад йти на об'єднання, ліквідуватися та втрачати власні владні повноваження	Повна відповідність
Спроможність громад та отримання преференцій	Не можливе об'єднання кількох бідних громад, які не спроможні будуть дати в результаті одну багату чи хоча б спроможну. Досить проблематичним є об'єднання малих сіл з великими містами – на думку сільських голів, це призведе до ще більшого їх послаблення.	Необхідні подальші дослідження
Упорядкування соціальної інфраструктури ОТГ	Соціальна напруженість у зв'язку із закриттям ФАПів, амбулаторій, шкіл із малою кількістю учнів	Часткова відповідність
Розробка перспективного плану розвитку	Побоювання, що «бідні» громади можуть так і залишитися бідними	Повна відповідність

Джерело: дослідження автора

печити розширене відтворення населення та зростання рівня і якості його життя, виробництво продовольства, сільськогосподарської продукції, забезпечення природоохоронних заходів та ощадливого використання наявних природних ресурсів, турботу про майбутні покоління. Узагальнюючи, можна зробити висновок, що переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати першочерговим завданням у розбудові нашої держави.

Перспективами подальших досліджень є розкриття сенсу та аналіз необхідних вимог щодо формування спроможних громад, обґрунтування перспективних шляхів щодо забезпечення такої спроможності та обґрунтування основних положень, які повинні міститися в перспективному плані розвитку ОТГ та його відповідності моделі сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баштова М. О. Трансформаційні зрушення регіональної політики сталого розвитку / М.О. Баштова // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – № 9(51). – С. 95-98.
2. Губені Ю. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62 – 70.
3. Державна цільова програма сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року (Концеп-

ція). [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>

4. Закон України від 05.03.2015 р. № 157_VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Карпінський Б.А. Модель сталого розвитку економіки: формування та порівняльна динаміка змін. Частина 1. /Б.А. Карпінський, І.М. Васильків, О.Б. Карпінська, А.Б. Шевців // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – № 25.7. – С. 13-23.

6. Прокопа І.В. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку //І.В. Прокопа // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 50 – 56.

7. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій – запорука відродження аграрної України / П.Т. Саблук // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 5. – С. 21–23.

8. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с.

9. Талавира М.П. Розвиток сільських територій на засадах сталості /М.П. Талавира// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2016. – № 1(47). – Т.2. – С. 146-150.

10. Харчук С. А. Соціально-економічний розвиток сільських територій: проблеми та шляхи вирішення / С. А. Харчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. –№ 12. – С. 20-23.